

Undersøgelse af Ruiner ved Agdluitsok-Fjord m. m.

Ved

Frode Petersen.

Efter Overenskomst mellem Prmlt. Daniel Bruun, Lederen af den archæologiske Expedition og Prmlt. Moltke, Lederen af Opmaalingsexpeditionen, blev jeg anmodet om at hjælpe Prmlt. Bruun ved Undersøgelse af Ruinerne i Agdluitsok- og Unartok-Fjordene.

Jeg modtog derefter af Løjt. Bruun Anvisning for Undersøgelsen, idet han særlig fremhævede det ønskelige i at faae Klarhed over Ruinerne paa Unartok-Øen og i de to inderste Grene af Agdluitsok-Fjorden.

Den Del af Julianehaabs Distrikt, hvor jeg kom til at undersøge Ruiner, danner Overgangen fra det jævnt bølgede Land S. for Julianehaab og det høje Alpeland, der fra Unartok-Fjordens Østside strækker sig ned mod Kap Farvel. Hvad jeg derfor har truffet af nogenlunde fladt Land, har oftest været Tværdale, særlig ud mod Agdluitsok-Fjordens Vestsiden. Denne Side af Fjorden er i det hele lettest tilgængelig, medens Østsiden er en Del stejlere. Paa begge Sider hæver Landet sig betydelig indefter, ligesom der mellem de to inderste Grene af Fjorden ligger en mægtig Bjærgmasse, Akuliarusersuak, med Toppe paa over 5000 Fod. Den østlige Arm, Sioralik, har saaledes saa stejle Kyster, at en Anlægsplads for Baad, endsige en Teltplads, næppe findes paa en Strækning af $1\frac{1}{2}$ Mil. Mellem Bunden af Sioralik og den anden Fjordarm, Amitsuarsuk, findes bag om Akuliarusersuak en Lavning, som en god Fodgænger skal kunne gjennevandre paa $1\frac{1}{2}$ Time. Unartok-Fjorden har i sin ydre Del nogenlunde flade Kyster. Alle Øerne i og udenfor denne Fjord ere lave og afrundede.

Ruingruppe 82. Førend jeg gaaer over til Beskrivelse af de sydligere Ruingrupper, skal jeg kortelig omtale en Gaard, jeg undersøgte den 9. Sept. paa Vejen fra Igaliko til Julianehaab. Stedet kaldes Uperniviarsuk og ligger mellem Igaliko- og Kakortok-Fjordene. Paa et jævnt skraanende Engparti ud mod Fjorden, hvilket begrænses af lave Klipper, fandtes Spor af 16 Bygninger i to Grupper, af hvilke den øverste (længst fra Kysten) syntes at bestaa af de almindelige Bygninger, der høre til en Nordbogaard, men Identificering af Stenhobene var næsten umulig. Mellem Bygningerne i den anden Gruppe (helt ude ved Kysten) fandtes nogle grønlandske Hustomter, der i høj Grad vanskeliggjorde Forstaaelsen af Ruinerne. Gjennem Engen flyder en Del smaa Vandløb, som forene sig til en større Bæk. Stedet bruges nu af de Danske i Julianehaab til Høslæt.

Løbe-Nr. 98. Den 10. Sept. rejste jeg Syd paa fra Julianehaab og kom den 11. til Unartok (det varme Sted). Jeg søgte forgjæves efter Ruiner paa Øen og kunde heller ikke af Beboerne faae nogen Oplysning desangaaende, hvorimod jeg senere hos Assistent J. Lund ved Sydprøven fik at vide, at et grønlandsk Sagn fortæller, at Ruinerne have ligget paa Øens Vestside nogle faa Hundrede Alen fra de varme Kilder, men at de nu ere skyllede i Havet, som stadig slikker bort af den høje, sandede Kyst. Fra de varme Kilder skulde der have været ført Vandrender til Husene for at skaffe lægende Badevand til de Syge. Da dette Sagn har megen Lighed med Ivar Baardsøns Beretning¹⁾, tillader jeg mig at mene, at det er noget paavirket. Europæerne blive sjældent modsagt, naar de fremsætte Formodninger om noget, der er Grønlænderne ukjendt, hvilket derefter nemt vandrer videre i disses Gjenfortælling som et Faktum.

En mulig Støtte for Sagnet ere nogle grøftelignende Render

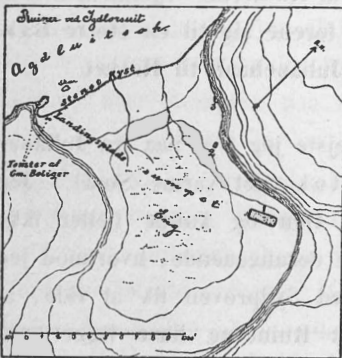
¹⁾ «Gr. hist. Mind.» III Bind, Side 255.

fra Kilderne i Retning af Ruinernes angivne Plads. De førte ikke Vand, da jeg var der¹⁾.

Den 12. Sept. rejste jeg ind i Agdluitsok-Fjord, men søgte forgjæves efter det i «G. h. M.» III Bind, S. 807 omtalte Kangerdluluk paa Østsiden. Senere har jeg hørt, at Stedet rimeligvis er identisk med det nuværende Itivdlersuak (o: det store Overbærested), men Ruiner vides der intet om.

Ruingruppe 89. Derimod fandt jeg ved Igdlorsuit (o: store Huse)²⁾ nogle Ruiner. Der fandtes meget lidt fladt Land, og en Del deraf var endog sumpet; Omgivelserne ere temmelig

høje. Inderst paa det lave Land fandtes en Stenhob (Nr. 1 paa Planen), 70 × 30 Skridt. Enkelte Steder kunde der spores lidt Orden i Stenene, som rimeligvis hidrøre fra flere Bygninger. Nr. 2 laa paa en bar Klippeforhøjning, var rimeligvis bygget af Sten alene, 7 × 6 Skridt, og var meget forfalden. I Nr. 3 sees kun Spor af lidt Stenmur. Der er ret god Landingsplads. For at lette mulig

Ruingruppe 89.

Eftersøgning af dette lidet kjendelige Sted, tog jeg følgende Pladsbestemmelse: Nepisat Fjæld retv. N. 33° V. og Kingigtok Varde retv. S. 17° V.

Ruingruppe 90. Da jeg samme Dags Eftermiddag i øsende Regnvejr naaede ind i Sioralik, hvis Kyster falde fuldstændig

1) Om Kilderne se Side 128. — Arctander omtaler («Samleren» VI, S. 1190) Resten af et Hus nær ved de varme Kilder; jeg saae nok en Tomt, men den sagdes udtrykkelig at være af grønlandsk Oprindelse.

2) Arctander («Samleren» VI Bind, S. 1200) bruger Singular-Formen Ig(d)lorsoak, men denne er nu gaet af Brug som Benævnelse for Stedet.

brat af mod Vandet, undtagen ved Fjordens Ende, løb Baaden paa Grund midt i Fjorden, $\frac{1}{2}$ Kvartmil fra Bunden, og vi fandt kun med Møje en Plads ved Kysten, hvor vore Telte netop kunde staa ved Vandkanten. Kort efter laa Fjordbunden tør til langt udenfor Teltpladsen, kun gennemstrømmet af en Mængde Forgøreninger af Elvene, der udmunde inderst i Fjorden. Den østligste af disse Elve kommer buldrende ned gennem en meget smal Kløft; den høres langt ud paa Fjorden og medfører en Mængde Sand og Ler, som afstemmes og efterhaanden danner en Art Marsk med udmærket Græs. Sioralik betyder Sandsted.

Den 13. Sept. arbejdede jeg mig langs Kysten gennem Krat og Fjældskred og op langs en Laxelv (benyttet som saadan af Grønlænderne)

til Ruinerne (se Planen).

Disse ligge paa en jævn

Skraaning, som nu er

næsten helt overgroet

med Pil, 2 à 3 Alen høj.

Kun faa Steder er der

noget Græs, og jeg til-

lader mig at nedlægge

Protest mod følgende

tidligere Udtalelse: «Naar

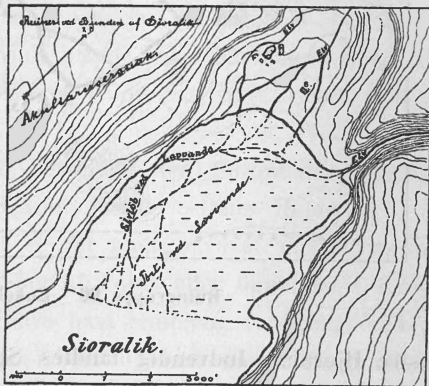
Sletten var ryddet, an-

tages det dog, at et ikke

ringe Antal Kvæg vilde

kunne holdes her»¹⁾. Den,

der har fremsat denne Antagelse, har næppe lagt Mærke til, at Krattet for største Delen groer paa udstrakte, rækkeformede Stenurer, adskilte ved talrige Elvelejer. Derimod skal jeg ikke indvende noget mod Muligheden af stort Kvæghold paa Stedet, da der tæt ovenfor Ruinerne findes udstrakte Græsgange.

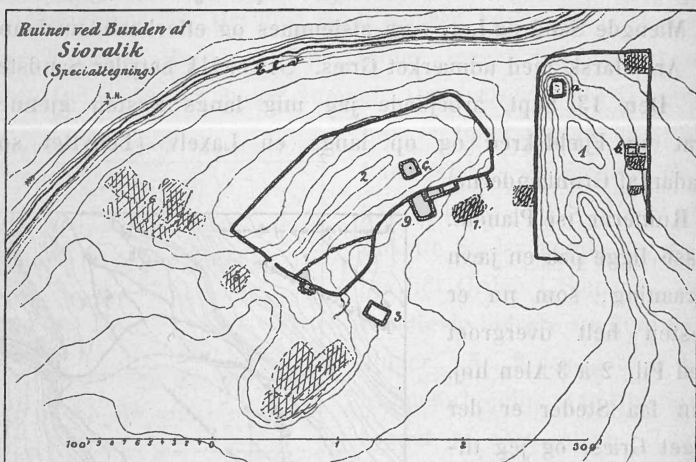

Ruingruppe 90. Situationsplan.

¹⁾ «G. h. M.» III Bind, S. 807.

Det mest iøjnefaldende ved Ruingruppen er to store Indhegninger, hvis flere Steder mandshøje Mure staa vel bevarede. Disse ere 4 Fod tykke og opbyggede af Sten alene, saaledes at de yderste og større ere satte omhyggeligt, medens der imellem disse er fyldt med mindre Sten.

Indhegning Nr. 1 (se Plan) er meget dyb i Midten og synes ikke at have været ordentlig ryddet. Murene manglede ved det

Ruingruppe 90. Enkelte Ruiner.

østre Hjørne. Indvendig fandtes Spor af nogle mindre Bygninger: paa det dybeste Sted en Murfirkant 6×12 Fod (a) og langs den NØ.-lige Mur flere utydelige Grundrids; bedst kjendelig var b, 4×5 Fod indv. Maal. Udvendig paa SV.-Muren har der maaske støttet sig nogle Rum.

Formen af Indhegning Nr. 2 er noget uregelmæssig; den har to Indgange. Jordsmonnet er dybest i Midten, men forresten meget ujævnt og fuldt af store Sten og Krat. Bygning c staaer med 2 Fod høje Stenmure midt i Indhegningen, 9×16 Fod indv. Maal. Indhegningens SØ.-lige Hjørne var afgrænset med et mindre, sammenfaldent Stengjærde. Plantevæksten i denne Afdeling syntes at være noget for sig (Bregner,

Dueurt m. m.), men Gravning gav mig ingen Oplysninger om nogen særlig Brug af dette Rum.

Nr. 3. Mure uden Jord mellem Stenene, 2 Fod høje og 8×11 Fod indiv. Maal.

Nr. 4, 5, 6 og 7, svage og ubestemmelige Rester af Bygninger. Af Stenene i Nr. 5 har Grønlænderne dannet dels Grave, dels Laxerøgeri.

Nr. 8 ligger borte fra de øvrige Bygninger inde i tæt Krat, men kunde ikke nærmere bestemmes¹⁾.

Nr. 9 bestaaer af flere, velbevarede Smaarum, som støtte sig til Hegnet om Nr. 2.

Muligt er det, at der har ligget endnu flere Bygninger i Omegnen, men det var næsten ugjærligt at gennemse Krattet systematisk. Dog tør jeg nok paastaa, at her ikke har ligget nogen Kirke; dens Mure vilde næppe have været mere sammenfaldne end Indhegningernes, og vilde saa have været synlige over Krattet.

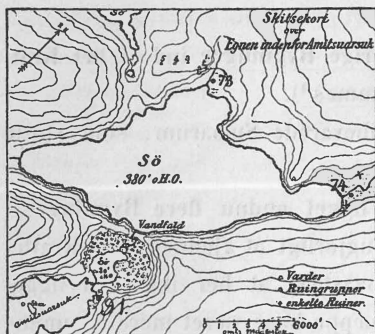
Tæt N. for Ruinerne begynder den førømtalte Lavning, der strækker sig over til Amitsuarsuk. Dens Højde er 2 à 300 Fod over Havet; den er ret godt bevoxet med Græs og Pur. Jeg fandt ikke her Spor af Folde eller lignende.

Beboerne af Sioralik have haft temmeligt vanskeligt ved at faae deres Gods ind- og udskibet, da kun meget fladbundede Baade kunne flyde i Fjordens inderste Del ved Højvande. Selv om en tarvelig Landingsplads maatte findes lidt længere ude, ere Kysterne indefter for stejle, overgroede og uvejsomme til at Transport kunde finde Sted langs dem. Den eneste Mulighed, jeg derfor seer, er, at Samfærdselen har fundet Sted paa den nogenlunde haarde Sand- og Lerbund ved Lavvande.

Ved min Bortrejse fra dette Sted søgte jeg forgjæves yderst

¹⁾ Jeg ledes paa Spor efter denne Ruin ved at opdage nogle lysere Buske midt inde i Krattet. Denne Vejledning har jeg oftere brugt (ligeledes en lys Græsplet) og har altid fundet gammel Bolig under slige lyse Pletter.

i Sioralik efter den Mur, som Arctander omtaler¹⁾, men har senere af Missionær Zuckert ved Lichtenau hørt, at den kjendes af flere Grønlændere og skal ligge ved Spidsen af Akuliarusersuak. De Indfødte kalde den «Elefantstalden». Kateket Hanserak ved Sydprøven siger at der er to Mure.

Oversigtskaart over Eggen om
Amitsuarsuk-Søen.
(Ruingruppe 73, 74 og 91.)

Da jeg d. 14. Sept. kom ind i Bunden af Amitsuarsuk, kunde jeg ikke opspørge Ruiner i Nærheden af Fjorden eller af den lille Sø (se Skitsekaartet) hos nogen af de Grønlændere, som vare inde ved Søens Bredder paa Brændehugst. Derimod blev det mig sagt, at der bag den store Sø fandtes Ruiner; paa Grund af Regn og den lange Afstand opsatte jeg dog Undersøgelsen til næste Dag og afsøgte kun personlig Eggen uden om den lille Sø; jeg fandt intet mærkeligt. Dagen efter foretog jeg altsaa den ret besværlige Vandring rundt til Ruinerne (3 Timer), men overraskedes strax ved Ankomsten ved umiskjendelige Spor af, at Prmlt. Bruun havde været paa Stedet. Jeg kom nemlig til **Ruingruppe 73**, som Bruun (S. 396) og tidligere Holm havde besøgt. Ved senere Sammenligning viste Resultaterne af mine Undersøgelser sig i alt væsentligt overensstemmende med Holms og Bruuns.

Foruden de af Holm omtalte 2 Varder²⁾ fandt jeg 4 andre, som føre i en Række over et jævnt Bakkedrag hen mod den, ogsaa af Holm omtalte, smukke Sø med de mange Smaaøer.

Kapt. Holms Varder (1 og 2 paa Kaartet) undersøgte jeg

¹⁾ «Samleren» VI Bind, S. 1198.

²⁾ «Medd. om Grl.» VI, S. 128.

indvendig, men fandt intet andet end en Stump Ben, som rimeligvis var hidført af en Fugl. Inden jeg gjenopbyggede Varderne, nedlagde jeg i Bunden af dem nogle Mønter. Nr. 3, 4 og 5 vare meget primitive; Nr. 6 større, men ogsaa uden Indhold.

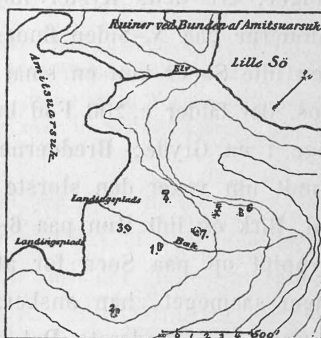
Missionær Zuckert fra Lichtenau, som har gjort Fodtur rundt til de fleste Ruingrupper omkring Agdluitsoak, meddelte mig senere, at han tæt V. for Gruppen havde fundet en Ruin, som i Form og Størrelse fuldstændig svarede til den ved Kanisut, og ligesom denne stod paa en Sten¹⁾.

Ruingruppe 91. D. 16. Sept. om Aftenen fik jeg Underretning af mine Folk om, at de nu havde fundet nogle Ruiner paa den anden Side af Elven. Næste Morgen gik jeg derover og fandt rimeligvis de samme Ruiner, som Arctander har seet d. 17. Juli 1778²⁾; thi jeg kan i alt væsentligt slutte mig til hans Beskrivelse af Omegnen; kun synes hans Paastand, om at Lax ikke kunne gaa op gennem Søens Udløb, mindre paa-lidelig, da der netop fiskes Lax i den lille Sø, og Elven ikke er stridere eller stærkere faldende end, at en Lax, efter min Formening, magelig kan arbejde sig op derigjennem. At Arc-tander ikke omtaler den store Fos mellem Søerne forundrer mig.

Ruinerne ligge fuldstændig skjulte i mandshøjt Krat paa en temmelig stejl Skraaning og ere yderst sammenfaldne samt overgroede med Mos og Enebær.

I Nr. 1 kunde kun skjernes Afgrænsning for et Par Rum. Resten er helt utydelig.

Nr. 2 er aldeles utydelig; maaske har der været Mødding nedenfor.

Ruingruppe 91.

¹⁾ «M. o. Grl.» VI, S. 104, Fig. 6.

²⁾ «Samleren» VI Bind, S. 1198.

Nr. 3, utydelig Firkant paa en flad Klippe.

Nr. 4 laa paa den eneste Græsplet, der var paa Stedet; den var ogsaa ubestemmelig i Form. Paa Klippen lige bag den laa nogle Sten, som antagelig have hørt til et Hus, men da de delvis vare anvendte til grønlandske Grave, kunde jeg intet bestemme.

Nr. 5 er helt overgroet og laa godt tørt lige ved Klippevæggen.

I **Nr. 6** var der et ikke overgroet Rum i det søndre Hjørne; ellers kunde der ikke afgjøres noget om Bygningens Udseende.

Nr. 7 er ogsaa ubestemmelig, men da der stod frodigt Græs nedenfor (Mødding?), og da der var flere flade Sten synlig end i de andre Bygninger, formoder jeg, at det har været en Stald.

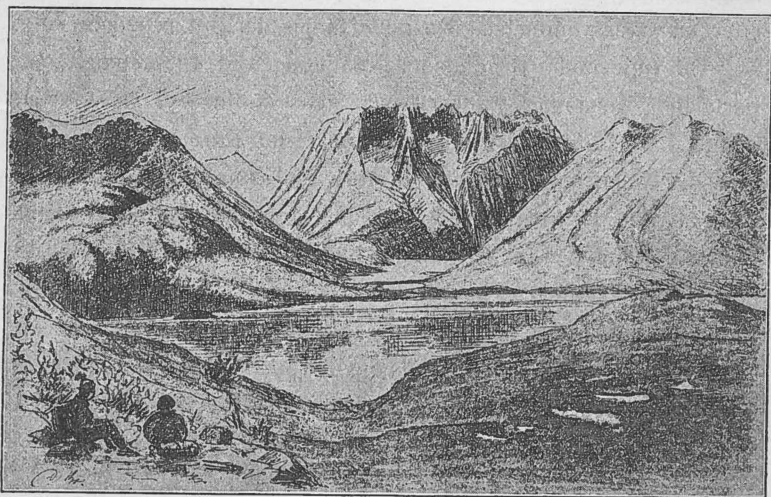
Hvorvidt der skulde være endnu flere Ruiner i det uigjennemtrængelige Krat, skal jeg lade være usagt. Maaske har der ligget en lille Bygning ved den sydligste af de to paa Kaartet angivne Landingspladser.

Inden jeg gaaer over til Beskrivelsen af den næste Ruin-gruppe, vil jeg tillade mig nogle Bemærkninger om Amitsuarsuk og dens Omegn.

Medens Landet bag den store, højtliggende Sø er jævnt bølget, ere dens Kyster høje. Kun ved Søens Ender og ved Ruinerne paa N.-Siden findes flad Kyst. Mellem den store og den lille Sø er kun en smal Ryg, gjennebrudt af en mægtig Fos, der falder c. 200 Fod brat ned. Den lille Sø ligger saa at sige i en Gryde; Bredderne ere overalt lave og sumpede og rundt om voxer den største «Skov» i Grønland, bestaaende af Pil, Birk og lidt Røn paa 6—7 Alens Højde. Konebaade bæres hyppigt op paa Søen for at hente Brænde, af hvilket enhver tager saameget, han ønsker. Lax findes i denne Sø. Fjorden danner i sin inderste Del en Art Bassin, afspærret af nogle Skjær, som forhindre større Is i at komme derind. Jeg nævner dette for at fremhæve, at Stedet har været særlig egnet til Anløbssted og Opholdssted for Skibe, ligesom jeg mener, at

Transport af Gods nemt har kunnet finde Sted i Baad over begge Søer til og fra Gaarden bag den store Sø.

Da Agdluitsok er blevet udlagt til at være den gamle Rafnsfjord, og da Gaarden Foss hos Ivar Baardsøn nævnes som liggende mellem Rafns- og Einerfjord, er der en Rimelighed for at søge den i Nærheden af den største kjendte Fos i Sydgrønland, nemlig den imellem de to Søer. Hvilken af Ruin-

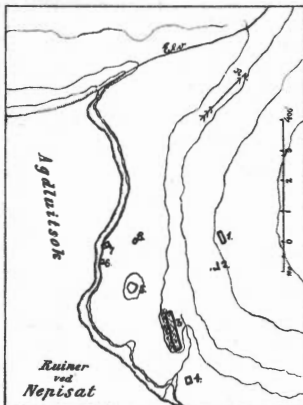
Udsigt fra Bjærgene ved Ruingruppe 73 over Amitsuarsuk-Søen, den lille Sø nedenfor Vandfaldet og til det Indre af Amitsuarsuk-Fjorden. I Baggrunden Akuliarusersuak (5500 Fod højt). Nord (ø: til Venstre) for sidstnævnte sees den Lavning, som fører over til Sioralik-Fjorden.

grupperne det kan have været, skal jeg ikke indlade mig paa Udtalelse om; kun skal jeg anføre et Citat af Ivar Baardsøn, hvilket passer paa Egnen: «. . . och der ner ligger en stoer Fischesøe fulld med Fisch, och thaa nar stortt Vand ock Regen kommer, och nar det Vand udfallder og mindsches, daa bliffver der utalig meget Fisch liggendis igen paa Sandet»¹⁾. Paa den

¹⁾ «G. h. M.» III Bind, S. 255.

store Sø kan det ikke passe; thi der vides ikke at være ret mange Fisk. Jeg lagde desuden Mærke til, at der kun var 6—9 Tommer Vand over en Barre lige for Munden af Udløbet¹⁾; altsaa kan Vandet ikke falde mere, før Afløbet standser; men et saadant Fald vil aldeles ikke kunne blotte nogen flad Kyst, hvor Fisk kunde blive liggende. Derimod passer Forholdet meget bedre paa den lille Sø, paa hvis flade Bredder Fisken langt rimeligere vilde blive tilbage, naar Vandet faldt hurtigt efter en Oversvømmelse. Desuden findes der jo Lax i denne Sø.

En nulevende Grønlænder, Salomo, ved Lichtenau, som har fulgt Missionær Zuckert paa hans Udflugter, har fortalt denne, at Grønlænderne i tidligere Dage drog op og jagede Rensdyr ved Bredderne af den store Sø, som dengang kaldtes Amitsuarsuk (o: smal Fjord), medens Fjorden hed Torsukatak o: smalt Indløb). Samme Salomos Fader, Petrus, skal have været den sidste, som har havt sin Kajak oppe paa den store Sø. Han blev skræmmet af et Skrig, som han antog at stamme fra en Ulv. Siden har ingen vovet sig derop. Navnet Amitsuarsuk er efterhaanden gaaet over til at betegne selve Fjorden.

Ruingrp. 92. Situationsplan.

Ruingruppe 92. D. 17. September besøgte jeg Ruinerne ved Nepisat ved en Bugt paa Agdluitsok-Fjordens V.-Side. (Nepisat betyder Stenbidder; disse fanges i Bugten om Foraaret.) En temmelig stor Elv kommer ned gennem en lang og nogenlunde jævn Dal, hvis Vegetation imidlertid er tarvelig. Særlig findes der ud mod Kysten kun tyndt, tørt Græs paa golde, jævne Grusmarker (Terrasser?). Jeg an-

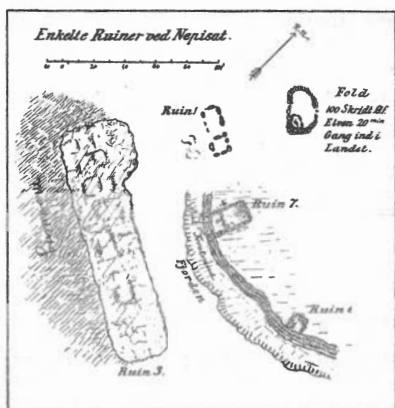
¹⁾ Vandstanden var da c. 1½ Fod under det kjendelige Højvandmærke.

tager, at Forholdene tidligere maa have været noget bedre, da Landet har strakt sig længere ud. Havet æder nemlig bort af de sandede Kyster, hvilket bl. a. sees paa Ruinerne Nr. 6 og 7, af hvilke kun Halvdelen endnu staaer oppe paa Klinten.

Ruinerne vare vanskelige at finde, da de vare helt sammen-sunkne og utydelige; følgelig har jeg ikke kunnet danne mig nogen Mening om hver især. Dog maa Nr. 3 nævnes paa Grund af sin usædvanlige Størrelse (150 Fod lang). Overalt indenfor

dens Grænser saaes mere eller mindre ordnede Sten, men tydelige Mure fandt jeg ikke; jeg talte imidlertid c. 30 firkantede Huller, som have været særskilte Rum, men der maa have været adskilligt flere, hvilke nu ere ud-viskede. Intet tydede paa, at Ruinen skulde stamme fra flere sammenstillede Bygninger. Jeg gravede i nogle af Rummene, men

fandt kun en Stump Ben. Derimod saae jeg umiskjendelige Tegn paa, at Murene vare faldne sammen lidt efter lidt, efterhaanden som Bindemidlet imellem dem er føget¹⁾ bort; thi ved at arbejde mig ned i Rummene fandt jeg for hver nedfalden Sten, jeg løftede, et nyt Lag Mos, men jo dybere jeg kom, des mere vissent og raaddent var Mosset. Stenene have altsaa havt Tid til at blive overbevoxede før en ny er falden ovenpaa. Paa og nedenfor Skraaningen ved Huset stod Græsset i svære Tuer; jeg fandt da ogsaa ganske rigtig ved Gravning Kul og nogle Vægstensstumper, men ingen Ben. Af disse Grunde nærer jeg

Ruingruppe 92. Enkelte Ruiner.

¹⁾ Jeg siger føget, da hele Egnens afsvedne Udseende giver Formodning om stærkt Vindtræk gennem Dalen.

ikke Tvivl om, at Ruinen i hele sin Udstrækning skriver sig fra et eneste Beboelseshus.

Naar man betragter den nuværende uheldige Beliggenhed af Gaarden, i Forbindelse med Sikkerheden for, at Havet slikker bort af Forlandet, troer jeg, at man kan have en vis Ret til at mene, at der tidligere har været flere Bygninger paa Stedet, og at Omgivelserne i Beboelsestiden have været mindre afsvedne.

Da jeg vidste, at der laa en lille Sø noget inde i Landet, men ikke havde nogen Oplysning om, hvorvidt dens Omgivelser vare afsøgte, fulgte jeg langs Elven, til jeg naaede den — en Spaseretur paa $1\frac{1}{4}$ Time. I Begyndelsen traf jeg paa noget Eng- og Kratland, men senere kun stenet og bakket Hedeland, som først ophørte tæt ved Søen, der ligger i en dyb Gryde omgivet af rigeligt England. Bag Søen saae jeg en stor Fos komme ned over den stejle Fjældryg. Saa vidt jeg kunde se, fandtes ingen Ruiner ved Søen; det frembrydende Mørke tvang mig til at søge tilbage til mit Telt. Undersøgelsen blev altsaa ikke saa grundig som ønskeligt. Søens Overflade fandt jeg at ligge omtrent 460 Fod over Havet.

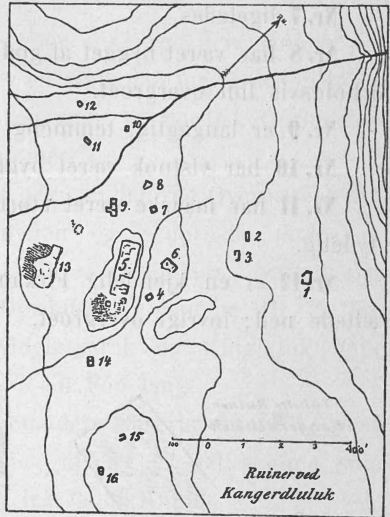
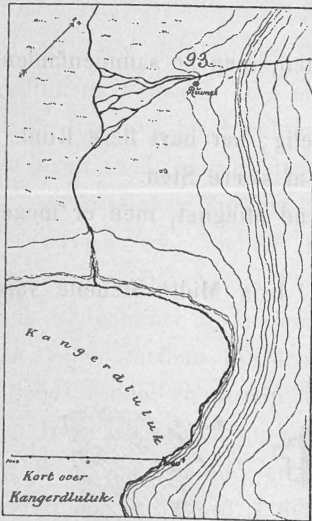
Paa Vejen op langs Elven fandt jeg Rester af en lille Fold (se Plan Side 419).

Ruingruppe 93. D. 18. Sept. kom jeg til Kangerdluluk (o: lille Bugt) paa Agdluitsok-Fjordens V.-Side¹⁾. Ruinerne ligge henad $\frac{1}{2}$ Kml. inde i Landet, et godt Stykke Ø. for den store Elv ved et mindre Vandløb, som udmunder i denne (se Plan). Paa begge Sider af Elven findes udstrakte Engdrag, større end jeg andetsteds har seet dem i Grønland. Nærmest Kysten er Landet dog afsvedet og sandet. Ruinerne ligge nær op under

¹⁾ Jeg formoder, at dette maa være det samme Kangerdluluk, som Arctander har besøgt d. 24. Juni 1779 ("Saml." VI B., S. 1239), medens det Kangerdluluk, han har seet d. 15. Juli 1778 ("Saml." VI B., S. 1191) efter Beskrivelsen maa ligge nærmere ved Lichtenau (= Agdluitsok, tidligere Kernektok). Denne sidste Ruingruppe har jeg imidlertid hverken seet eller kunnet opspørge.

den temmelig stejle Bjæragskraaning ovenfor det fugtige Land. Jeg talte 16 Ruiner, som efter al Sandsynlighed alle havde hørt til samme Gaard.

Ruinerne vare, paa ganske faa Undtagelser nær, meget utydelige.

Ruingruppe 93. Situationsplaner.

Nr. 1, længst oppe mod Bjæragskraaningén har rimeligvis været Fold; den er bygget af ualmindelig store Sten, Murtykkelsen 3 Fod, Højden (rimeligvis den oprindelige Højde) 3 Fod. Enkelte Steder var Muren skreden noget sammen. Til Øst-Siden af denne Fold har der vistnok støttet sig nogle Rum, hvoraf Spor saaes.

Nr. 2 er maaske ogsaa Fold. Endemurene vare de sværeste. Udelukkende Sten.

Nr. 3 ligeledes; kun meget mere sammenfalden.

Nr. 4 utydelig.

Nr. 5 synes at have været meget stor (c. 170 Fod lang). Om det var en eller flere Bygninger, kunde jeg ikke afgjøre. En Del

af Ruinen indeholdt meget store og især lange Sten (et Expl. 12 Fod $\times$ 2 Fod $\times$ 5 Tom.). Jeg kan ikke indestaa for, at hele det skitserede Rum har været Bygning; dertil vare Sporene for svage. Ved Gravning paa Skraaningen nedenfor fandtes i ringe Dybde næsten frisk Staldgødning.

Nr. 6 utydelig.

Nr. 7 ligeledes.

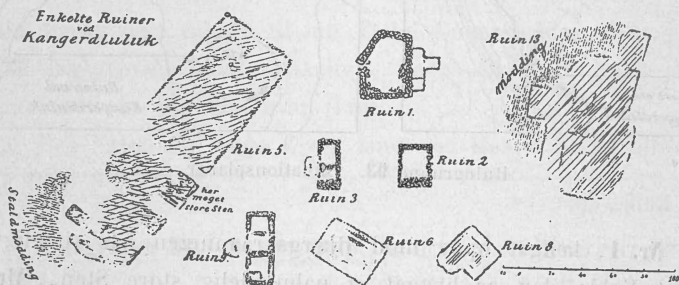
Nr. 8 har været bygget af gode Sten, men er sammenfalden, forholdsvis lidt overgroet.

Nr. 9 er langagtig, temmelig tydelig; har haft flere Rum.

Nr. 10 har vistnok været bygget af svære Sten.

Nr. 11 har maaske været større end aftegnet, men er meget utydelig.

Nr. 12 er en kjendelig Firkant, i hvis Midte Stenene vare væltede ned; iøvrigt overgroet.

Ruingruppe 93. Enkelte Ruiner.

Nr. 13 er højst utydelig, men Bygning har det været. Ved Siden af saae der ud til at have været Mødding; jeg gravede et Par Steder og fandt lidt Vægsten, Kul og Træ. Dette har maaske været Beboelseshus.

Mellem Nr. 9 og 13 har der vistnok ligget en Bygning.

Nr. 14. Omrids nogenlunde kjendeligt; den svære SØ.-Mur stod et Par Fod høj.

Nr. 15. Stenmur i god Stand; et Par Fod høj; antagelig Fold.

Nr. 16 utydelig.

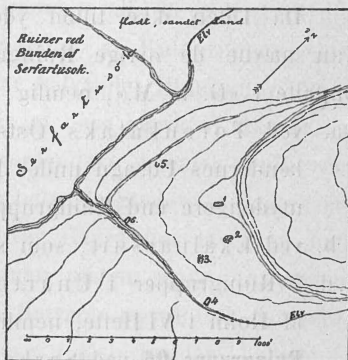
Jeg ledte efter Ruiner ved Kysten, der har nogenlunde høje Grusklinter uden god Anlægsplads. Et Par Hundrede Skridt Ø. for Elven laa nogle Sten i Firkant; denne kunde maaske tydes som Grundrids af en Bygning. Søen slikker bort af Landet.

Jeg har ikke kundet finde eller opspørge flere Ruiner ved Agdluitsoq-Fjorden. Dog er der en Mulighed for, at en gammel Varde lige Syd for Lichtenau kan være af nordisk Oprindelse, da ingen veed, hvorfra den stammer.

Af Missionær Zuckert hørte jeg, at der ved Overbærestedet, Itivdinguak, mellem Lichtenau og Sydprøven findes en græsbevoxt Dal, kaldet Parniarsfik α : Kampplads. Navnet skal være af gammel og ukjendt Oprindelse. Samme Hr. Z. har paa Vejen mellem Fjældene Kingigtuarak og Kingigtok oppe tilfjælds fundet en Stump Mur, 5—6 Fod lang.

Hvor jeg skal henlægge Arctanders Sargvartorsoak ¹⁾, veed jeg ikke, men muligt er det jo, at det er det samme som Serfartusok, en Fjord, i hvilken jeg fandt Ruiner.

Ruingruppe 94. Serfartusok (α : Stedet med de mange Tejster) skjærer sig ind mod Ø. lige N. for Fjældet Kingigtok. Fjordbunden omgives af en Del fladt Land, hvis Klinter, især paa N.-Siden, tyde paa stadig Bortskylning; Vandet er lægt, saa der har rimeligvis været betydelig mere Land tidligere. Jeg fandt kun

Ruingruppe 94.

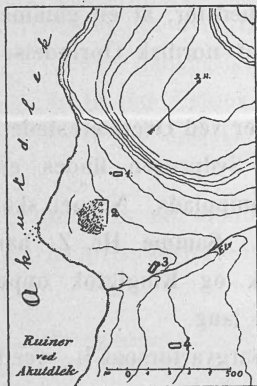
¹⁾ «Samleren» VI Bind, S. 1239. «G. h. M.» III Bind, S. 809.

Rester af 6 Bygninger (se Plan), men ingen af dem vare saa tydelige, at jeg tør sige noget bestemt om deres Form og Indretning.

Fra Lichtenau er der kun en Times Gang til Ruinerne ved Serfartusok.

Ruingruppe 95. Samme Dag (d. 19. Sept.) undersøgte jeg A kugdlek (o: den mellemste), en Fjord, der skjærer sig ind mellem Fjældene Kangikasik og Kinalik. Først strækker den sig mod Ø., men bøjer saa skarpt af N. efter. Jeg fandt Ruiner paa Fjordens Ø.-Side lige ved Bøjningen, men de 4 Tomter (se Plan), jeg saae, vare yderst utydelige. Nr. 2 synes at have været temmelig stor, men var helt overgroet med højt Græs eller Marehalm og Ranunkler.

Ruingruppe 95.

Stærkt Regnvejr afholdt mig fra videre Undersøgelser og fra at gaa ind i Bunden af Fjorden, hvor de af

Arctander beskrevne Ruiner rimeligvis ligge¹⁾.

Da Tiden ikke tillod yderligere Undersøgelser, skal jeg kun nævne de øvrige Ruingrupper i denne Egn, hvilke ere omtalte i «G. h. M.», nemlig:

- a. ved Torsukataks Østside. Denne findes efter Grønlandernes Udsagn under Fjældet Kinalik, men skal være utydeligere end Ruingruppe 95.
- b. ved Ekaluarsuit, som skal ligge overfor Akias Østende.
- c.d. 2 Ruingrupper i Unartok-Fjorden, der ere beskrevne af Holm i VI Hefte, nemlig:

Ruingruppe 96 ved Sarkamiut, der omfatter en Gaard og

— **97** ved Kingua, der ligeledes er en Gaard.

¹⁾ «Samleren» V Bind, S. 1238. «G. h. M.» III Bind, S. 809.

- e. ved det af Arctander nævnte Annik¹⁾, som i «G. h. M.» III Bind, S. 806 kaldes Augnek. Jeg formoder, at Navnet burde skrives Angnek (den største), hvilket er Navnet paa et stort Bjærg lige Nord for Anoritok. Hvis min Formodning er rigtig, ligger Ruingruppen rimeligvis ved den store, flade Bugt nedenfor Anoritok og lige overfor Unartok.
- f. ved Kornæk (bedre Kuvnek o: Kløft) nævnt i «G. h. M.» III Bind, S. 806. Nu kaldes Stedet Kuvnarmiut, hvilket løser Gaaden i Anm. 2 sammesteds.

Oversigt over Nordboruinerne.

Som det fremgaaer af ovenstaaende Beretninger har Kaptajn Holm og Expeditionen 1894 i de her omhandlede Fjorde konstateret 78 Gaarde, foruden 18 Steder, hvor der fandtes enkelte Ruiner. Lægges til dette Tal de af Holm i Julianehaabs-Distriktets sydlige Del undersøgte Ruiner, som findes beskrevne i «M. o. Grl.» VI, endvidere en Del Ruiner, som kun omtales af ældre Forfattere i «Grl. hist. Mindesm.», samt endelig de af Læge G. Fanøe i Arsuk-Fjorden og dennes Nærhed undersøgte Ruiner²⁾, hvilke sikkerlig tilsammen alle have hørt til den saakaldte Østerbygd, naaer Antallet af Ruingrupper, som kjendes i disse Egne, op til over halvandet Hundrede, hvoraf største Delen sikkerlig tør antages at have været af Gaarde.

Ifølge Bjørn Johnsens grønlandske Annaler skulde der i Østerbygden findes 190 Gaarde og beboede Steder. Antager man nu, at der gennemsnitlig paa hver Gaard har levet en halv Snes Mennesker, og mere kan man næppe regne, naar man tager Boligernes ringe Størrelse i Betragtning, bliver det samlede Antal Mennesker, som har levet i Østerbygden, henved et

¹⁾ «Samleren» VI Bind, S. 1185.

²⁾ Den oldnordiske Bebyggelse af Arsuk-Fjorden af G. Fanøe i «Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie». 1873. Pag. 85—100.

Par Tusinde, fordelt paa henved 40 Mil, regnet fra Arsuk-Fjorden til hen imod Kap Farvel (Ilua-Fjorden).

Ruingrupperne omfatte fra nogle faa til over en Snes spredt liggende Huse, deriblandt en Bolig, der ligger ved fersk Vand (i Reglen en Elv), paa et tørt Sted, og hvis Gaarden ligger ved en Fjord, da ikke for langt fra Landdingsstedet. Omkring denne Bolig gruppere de øvrige Bygninger sig da saaledes: Nærmest Boligen findes i Reglen nogle mindre Huse, der have været knyttede til den som Forraadshuse. Sammesteds træffes en Stald til Malkekvæget, som det jo gjaldt om at have nær for Haanden. Til Stalden er almindelig knyttet en Hølade, som i Reglen findes i umiddelbar Forlængelse af denne. Nærmere eller fjærnere sees andre Stalde, sikkerlig til Køer, Heste, Faar og Geder, hvortil knytte sig Hølader eller Høgaarde (indhegnede, firkantede Pladser, hvor Høet har staaet under aaben Himmel, muligvis foroven dækket af Græstørv). Hertil kommer endelig større og mindre Kvægfolde til Sommerbrug, hviike baade træffes paa Hjemmemarken og i Nærheden op ad Fjældsiderne eller længere borte paa fjærnere Græsgange. Ved meget fjærne Græsgange sees ofte mindre Huse, der muligvis ere Stalde, ved Siden af slige Folde. De kunne tyde paa, at Kvæget (Geder og Faar) ogsaa om Vinteren har været anbragt her. I det hele taget er der meget, der tyder paa, at Nordboerne i Grønland have haft en lignende Bedrift som den, der kjendes fra Sagatiden paa Island, hvor f. Ex. Faarene holdtes adskilte i særskilte Flokke, eftersom de vare Malkefaar, Hunfaar med Lam, Beder o. s. v.

Boligerne ligne da ogsaa for største Delen de gamle islandske, saaledes som vi kjende dem gennem Dr. Guðmundsons Undersøgelser. De findes i de samme Variationer som paa Island, lige fra den ældste Form, hvor de «tæt sammenstillede Beboelseshuse» (*stofa*, *skáli*, *eldhús*, *matbúr* o. s. v.) staa Side om Side paa een Linie, der ofte har en Udbygning paa Bagsiden, til den seneste Udvikling, hvor de findes grupperede i to til tre Rækker bag hverandre og paa begge

Sider af en Midtergang. Desuden findes andre Variationer, som dog i det Væsentlige nærme sig til de omtalte Typer.

Væggene have vistnok ikke været højere end godt Mands-højde, de ere opførte af Græstøv og Sten, Lag paa Lag. Et enkelt Sted er truffet en Mur af Ler, der hvilede paa et Fundament af Sten. I Hustomterne er der fundet en Mængde forkullede Træstykker af Birk samt Fyr og andet Naaletræ. Største Delen af dette Tømmer maa antages at være Drivtømmer, men man kan vist desuden antage, at meget til Tider har været indført, formentlig fra Norge. Noget Trægulv har ikke kunnet paavises i Boligerne; i Reglen har Gulvet været af faststampet Ler eller Grus; men usandsynligt er det dog ikke, at der enkelte Steder har været Trægulv; thi paa Bunden af nogle Rum er fundet store Lag af Trækul, uden at det dog kunde konstateres, om de hidrørte fra nedstyrtet Tag eller fra et Gulv. Dørene have haft store, flade Sten som Overliggere. Ildstederne have enten været dybe, forsænkede Huller, omgivne af Randsten, eller simpelthen været anbragte paa flade Sten. Langs Væggene i Rummene er truffet Forhøjninger indtil 8 Fod brede og godt $1\frac{3}{4}$ Fod høje, hvoraf nogle formentlig have været Sovebrixer. At man har været omhyggelig for ikke at faa Fugtighed i Husene, kan sees af de Afløbsrender, som enkelte Steder findes. Hvorledes Taget i disse Boliger har været, kan ikke bestemt siges, men da der enkelte Steder synes at være mere nedfalden Mur ved Gavlene end langs Sidevæggene, synes det troligt, at det har været et Skraatag, vistnok dog ikke med nogen stor Heldning. I dette Tag, der vel nærmest har været dannet af et Græstørvlag over Sparreværk, have formentlig Lysaabningerne eller Røghullerne siddet. Saadanne omtales jo i Fostbrødre Saga.

Lige i Nærheden af Boligerne, ja ofte tæt sammenstillede med disse, sees nogle smaa, firkantede Bygninger, der dels have været Opbevarings- eller Forraadsrum (*utibúr*), maaske Smedje (*smidja*) og Nødtøftshus (*salerni*, *kamarr*). I Bo-

ligerne findes en Mængde Rester af store og smaa Vægstenskar; flere af dem have siden været gjennemhullede og aabenbart benyttede til Vægtsten for Væve, saaledes som de kjendes fra Fund i Norge, eller muligvis til Sænkesten for Garn. Foruden slige Oldsager, er der i Hustomterne fundet en Mængde andre Gjenstande, som Jærnkniive, Jærnsøm og Nagler, nogle Spillebrikker af Ben, Spindesten, Kværnsten, Redskaber af Ben o. s. v. Flere af Vægstensstykkerne bære Bø-mærker og i nogle Tilfælde Runer, samt simple Stræg- og Cirkelornamenter. Kun nogle faa Stykker ere pynteligere ornamenterede med romanske Ornamenter, men det hele vidner om, at Kunsten har staaet paa et tarveligt Standpunkt¹⁾.

Tæt udenfor Beboelseshusene ligge altid Dynger af Affald fra Nordboernes Maaltider. I Reglen danne de et, ofte flere Fod tykt, Lag af Aske og Knogler, isprængt med Stumper af Vægstenskar og bortkastede Brugsgjenstande. Dyngernes Overflade er i Reglen bølgeformet, og det hele tyder paa, at de ere dannede gennem en længere Periode ved den regelmæssige Ophoben af Kjøkkenaffald. De ere let kjendelige i Terrainet paa Grund af Grønsværets saftigere og kraftigere Udseende end andetsteds i Nærheden, og de ere den bedste Rettesnor til Erkjendelsen af Boligernes Beliggenhed. Affaldsdyngernes Hovedindhold²⁾ bestaaer af Knogler af Sæler, Oxe og Geder. Sælknoglerne, særlig af Svartsiden, ere i stor Overvægt. Af Husdyr er der desuden fundet Knogler af Faar, Hest og Hund. Iøvrigt findes Knogler af de sædvanlige grønlandske Pattedyr: Polarræv, Isbjørn, Hvalros, Remmesæl, Fjordsæl, Ringsæl og især af ikke faa Blæresæler og Rensdyr, hvilke sidste nu ere uddøde i Julianehaabs-Eggen. Der er ikke fundet Knogler af Harer. Paa-faldende er den ringe Mængde Fugle og Fisk.

¹⁾ Se Hr. Museumsassistent Vilhelm Boyes Fortegnelse over de gjorte Fund, hvilken findes nedenfor.

²⁾ Se iøvrigt Hr. Viceinspektør Herluf Wings Fortegnelse over Knogler fra Møddingerne, hvilke findes trykte nedenfor.

Da det kan antages, at Nordboerne i Grønland have benyttet Møg til Brændsel og til Gjødning paa Hjemmemarken (der enkelte Steder er indhegnet af et Gjørde) paa lignende Maade som det har fundet Sted og endnu finder Sted paa Island, kunde man ikke vente at finde større Levninger af Staldmøddinger ved Gaardene, dog ere saadanne et enkelt Sted konstaterede.

Kostaldene¹⁾ bestaa i Reglen af langagtige, firkantede Bygninger, opførte af Græstørv og Sten. Deres indvendige Bredder er som oftest 13 Fod; medens Længden selvfølgelig varierer. Store, flade Sten sees ofte at have tjent som Baasestener. De findes enten langs begge Langvægge eller ogsaa kun langs den ene; et enkelt Sted har jeg seet Baasene anbragte midt i Huset paa begge Sider af en Tværforhøjning, der vel nærmest har været Krybbe. Skjønt Køerne i Grønland vare af en lille Race, maa det dog antages, at 13 Fod vilde være en for ringe Bredder til, at to Køer kunde staa med Halerne mod hinanden. At den ene Række derfor kunde være til Faar eller Geder er ikke udelukket.

Til disse Stalde knytte sig Hølader, der i Reglen ere opførte af Sten alene, eller i alle Tilfælde af Sten med ringe Tætning. De ligge enten i umiddelbar Forlængelse af Staldene eller ogsaa tæt ved.

Gede- og Faarestaldene, antager jeg, maa søges blandt de større, firkantede, langagtige og firdelte eller blandt de mindre, firkantede, kortere og udelte Huse, opførte af Græstørv og Sten, som findes paa enhver Gaard. De ere i Reglen smallere end Kostaldene, nemlig 8 til 10 Fod brede indv. Maal. Hølader eller muligvis kun Høgaarde findes i Nærheden, eller ere sammenbyggede med disse Stalde, ofte i Vinkel ud fra dem.

Det er kun paa Steder, hvor der paa Underlandet er særlig god Græsning, at der synes at have været holdt Køer i større Antal. I Almindelighed synes Koholdet ikke at have været saa

¹⁾ Hestestaldene omtales ikke særskilt, da de antagelig have været indrettede omtrent som Kostaldene.

overmaade stort, derimod har der sikkerlig overalt været holdt større Hjørde af Geder og mindre af Faar. Foder til Brug om Vinteren er sikkerlig fuldt saa meget skaffet til Veje fra Fjældene som fra Underlandet.

Foruden de omtalte Huse findes i Reglen paa Nordbo-gaardene flere mindre, firkantede Huse, som formentlig have været Forraads- eller Tørrehuse. Enkelte af dem ere anbragte paa høje og tørre Steder i større og mindre Afstand fra Boligerne. De ere som oftest byggede, ligesom Høladerne, af Sten uden paaviselig Tætning. Slige Konstruktioner skulle ikke have Forbilleder paa Island, men minde maaske snarere om tilsvarende i Norge, hvilket vilde være ganske naturligt, eftersom Grønland jo allerede ved Aar 1261 kom under den norske Krone, hvorefter Forbindelsen med Omverdenen fortrinsvis skete over Norge. Medens saaledes Gaardene umiskjendelig i Hovedsagen ligne de gamle islandske, kan man altsaa dog samtidig tilsyneladende spore en norsk Indflydelse, eller i alle Tilfælde en Strømning fra Øst.

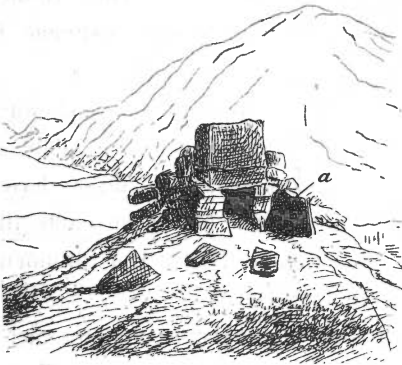
Ved Stranden i Nærheden af Gaardene træffes af og til slige Ruiner netop paa Steder, hvor der er den bedste Landingsplads for større Fartøjer.

Skure til Fartøjer har jeg ikke kunnet paavise, derimod maa det antages, at enkelte mindre Huse i Nærheden af Stranden have kunnet bruges som Baadeskur eller i alle Tilfælde til Opbevaring af Baadegrejer og Fiskeredskaber.

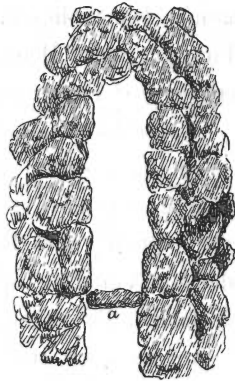
Endelig skal af Ruiner endnu nævnes de talrige Folde, Indhegninger og Hytter; som have været knyttede til Nordboernes saa betydningsfulde Kvægavl, hvilke ikke her nærmere skulle beskrives.

At Nordboerne have drevet Jagt paa større Pattedyr er aabenbart; Fund i Kjøkkenmøddinger af disses Knogler vise jo dette; at de endvidere have fanget Ræve i Fælder, er sandsynligt, thi overalt i Nærheden af Nordboruinerne træffes saadanne. De ligne ganske de nuværende Grønlanderes og bestaa

af et aflangt, smalt Rum i en Stendynge. Indgangen lukkes med en flad Sten (se *a*, Ruingruppe 4), der har hængt i en

Rævefælde fra Ruingruppe 4. (*a* Falddør).

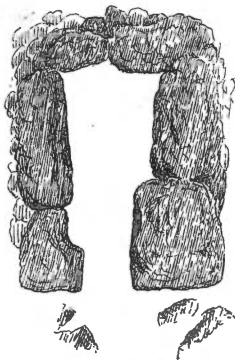

Større Fælde fra Ruingr. 41
(*a* Falddør).

Snor, og som falder ned, naar Maddingen berøres. De indv. Maal ere indtil $2\frac{1}{2}$ à 3 Fod lange, 1 Fod brede og ligesaa høje. Enkelte Fælder (Ruingr. 41 og 47), der ere større end Rævefælderne, men for smaa til Bjørnefælder, skulle, efter Grønlændernes Sigende, have været anvendte til Ulvefælder.

Rævefælde fra Ruingr. 4.
(*a* Falddør).

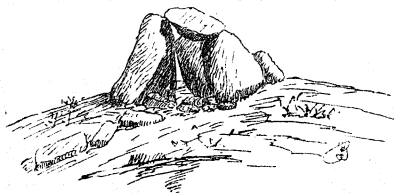
Større Fælde fra Ruingr.
gruppe 47.

Ulven lever nu, saavidt vides, ikke i Grønland; i Nordboernes Tid har den dog muligvis levet der, eftersom Kongespejlet omtaler dem. Den sidste Slags Fælder have i Almindelighed følgende Dimensioner: Længde 5 Fod, Bredde 2 Fod, Højde 2 Fod (alt indiv. Maal). De sees adskillige Steder opstillede i Nærheden af Folde.

Skjønt Nordboerne, efter Sagaernes Beretninger, maa antages at have drevet betydeligt Fiskeri, er der dog i Affaldsdyngerne næsten ikke fundet Fiskeknogler; om disse have været brændte, eller Fiskene for en Del ere blevne anvendte til Foder om Vinteren, maa staa hen. Enkelte Hytter ved Stranden have formentlig været knyttede til Fiskeriet.

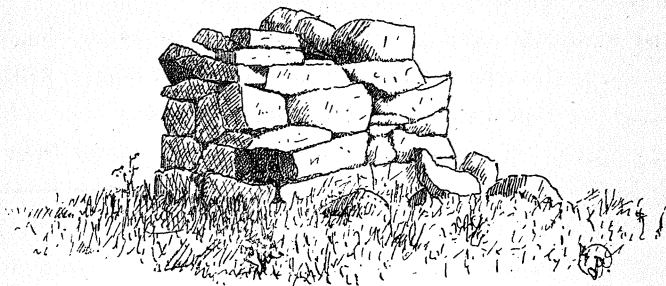
Nordboernes Hovederhverv har dog aabenbart været Sælhundefangst og Kvægavl, saaledes som det fremgaaer af Fundene i Kjøkkenmøddingerne. Om Kvægavlen i den lange Periode til Slutning, da Forbindelsen med Europa hørte op, skulde have tabt sig til Fordel for Sælhundefangst, kan ikke afgjøres. Forholdet mellem Knogler af Kvæg og af Sæler i ældre og yngre Lag i Møddingerne synes at være det samme paa de af Expeditionen undersøgte Steder.

Varde fra Ruingruppe 73. (Frøde Petersen.)

Endnu bør blandt Ruinerne omtales de mange Varder fra Nordboernes Tid, som især findes paa Fjældene, hvor de have vist Vej fra en Gaard til en anden. De ere ofte byggede af udsøgte Sten i firkantede Konstruktioner med lodrette Mure; men mange Steder ere de kun en Hob Sten, som ere dyngede sammen. Deres Højde er indtil nogle Fod; kun et enkelt Sted

i Fjordene synes en saadan Varde at være anbragt for Sejladsens Skyld (Varden ved Ruingruppe 7). Ved Kysterne og i Skjær-gaardene findes vel en Del Varde, men de kunne lige saa godt være af senere Dato.

Varde fra Ruingruppe 7.

(Frode Petersen.)

Af Kirker fandtes ingen nye i de undersøgte Egne. Kun konstateredes det, at Kirken ved Kagsiarsuk i Tunugdliarfik virkelig er en Kirke, ligesom Igaliko-Kirkens Dimensioner, der have været noget omtvistede, fastsloges. Kirkerne ere selvfølgelig de væsentligste Holdepunkter ved Identificeringen af Fjordene og de enkelte Lokalteter, men, saa længe der ikke er fundet flere end fem af de tolv Kirker, som man veed skulde findes i Østerbygden, vil der altid være for stort et Spillerum for Gissninger. Flere af de Holdepunkter, som man hidtil har haft til Hjælp ved Identificeringen, synes jo nu at være omtvistelige. Den Opfattelse har jo f. Ex. begyndt at gjøre sig gjældende, at Gardar ikke skal søges ved Kagsiarsuk i Igaliko-Fjorden (Gruppe 66), men snarere ved selve Igaliko (Gruppe 47), hvor Korskirken findes. Hvis denne Antagelse, der tidligere er fremsat af Herm. Schirmer¹⁾, og senere af Dr. Finnur

¹⁾ Herm. Schirmer: «Om Beliggenheden af Gardar» i norsk «Historisk Tidsskrift» 2. Række, 5. Bind, 1886, Pag. 412 o. flg.

Jónsson¹⁾, og som fornylig i «Oldskriftselskabets» Møde den 19. Febr. 1895 fastholdtes af Dr. Kaalund, skulde vise sig rigtig, maa Erik den Rødes Gaard Brattahlíð søges i Tunugdliarfik-Fjorden. Det Sted, der nærmest maatte paapeges, vilde i saa Tilfælde blive Kagsiarsuk, hvor der jo findes en Kirke, thi en saadan skulde der jo være ved Brattahlíð.

Det Spillerum, der nu er for Tydningerne af de enkelte Steder, burde sikkerlig indsnævres saa meget som muligt, hvilket vilde ske, om f. Ex. de fleste Kirker kunde findes.

Jeg tillader mig derfor at henstille, at den næste Opgave for Arkæologer, der sendes til Grønland, maa blive at paavise Beliggenheden af Kirkerne. Haand i Haand hermed kunde da fornyede Detailundersøgelser og Beskrivelse af de resterende Ruingrupper gaa. Der er nok at tage fat paa, thi intetsteds i Norden haves, som tidligere bemærket, saa uforstyrrede og rigelige Mindesmærker, af hvilke det daglige Liv i Norden kan studeres.

Knogler fra Nordboruinerne i Julianehaabs Distrikt.

Fra Kjøkkenmøddingerne og tildels Boligerne ved Ruingrupperne **2** (Holms Tingimiut), **20** (Tunuarmiut), **29** (Kagsiarsuk i Tunugdliarfik-Fjord), **47** (Igaliko) samt **66** (Kagsiarsuk i Igaliko-Fjord) opsamledes en stor Del Knogler, som velvilligst ere blevne bestemte paa Zoologisk Museum af Hr. Viceinspektør Herluf Winge.

Idet der fra Grupperne 20, 29, 47 og 66 medtoges alt fra de undersøgte Pletter i Møddingerne, opsamledes ved Gruppe 2 kun Repræsentanter for Sælknoglerne, medens alle andre Knogler medtoges. For de førstnævnte fire Grupper Vedkommende giver nedenstaaende Fortegnelser derfor det rette Forhold mellem Antallet af de forskjellige Arter.

Det vil deraf sees, at Affaldsdyngernes Hovedindhold er Knogler af Sæler (Knogler af Svartside ere overvejende), derefter kommer Knogler af Oxer og

¹⁾ Finnur Jónsson: «En kort Udsigt over den islandsk-grønlandske Kolonis Historie» i «Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri», 1893, Pag. 536.

Geder; med andre Ord de gamle Nordboer have fuldt saa meget ernæret sig ved Sælfangst som ved Kvægavl. Iøvrigt er der fundet:

- Pleuronectid sp.*, Flynder. En Hvirvel.
Uria arra, kortnæbet Lomvie. Flere.
Fratercula arctica, Lunde. En enkelt.
Canis familiaris, Hund. En Overarm. Af anselig Størrelse.
Canis lagopus, Polarræv. Enkelte.
Ursus maritimus, Isbjørn. Nogle Knogler af en Fod.
Trichechus rosmarus, Hvalros. Enkelte.
Erignathus barbatus, Remmesæl! Flere.
Phoca vitulina, Fjordsæl. Enkelte.
Phoca foetida, Ringsæl. Enkelte.
Phoca groenlandica, Svartside. Mange.
Cystophora cristata, Blæresæl. Adskillige.
Equus caballus], Hest. Stykke af en Underkæbe og et Rulleben, fra forskellige Steder. Af en lille Race.
Rangifer tarandus, Rensdyr. Adskillige.
Capra hircus, Ged. Mange.
Ovis aries, Faar. Flere.
Bos taurus, Oxe. Mange. En lille, hornet Race.
 Nogle ubestemmelige Stykker af Hval-Knogler.

Af Husdyr er der, foruden Oxe og Ged, fundet Faar, Hest og Hund. Iøvrigt findes Knogler af de almindelige grønlandske Pattedyr: Polarræv, Isbjørn, Hvalros, Remmesæl, Fjordsæl, Ringsæl og især af ikke faa Blæresæler og Rensdyr, men ikke af Harer. Paafaldende er den ringe Mængde Fugle og Fisk.

Skjønt der er fundet Levninger af adskillige Blæresæler, er det, ejendommelig nok, næsten udelukkende Dele af Hovedskaller. Skjønt der af Svartsider ellers findes Knogler af alle Skelettets Dele, mangler Penis-Knoglen; der er deri en iøjnefaldende Forskjel fra Grønlændernes Kjøkkenmøddinger, hvor samme Knogle er almindelig.

Mærker af Knive og Gnav af Hunde eller Ræve findes ofte paa Knoglerne. For de enkelte Grupperes Vedkommende stiller Fundene sig saaledes:

Ruingruppe 2 (Holms Tingimiut) ved Tasiusak i Nordre-Sermilik-Fjord:

- Pleuronectid sp.*, Hvirvel.
Uria arra. Et Undernæb-Stykke og 2 Overarme.
Erignathus barbatus. Enkelte Knogler af mindst 2.
Phoca groenlandica. Mange Knogler af mindst 10.
Cystophora cristata. Adskillige Knogler, mest af Hovedet, af mindst 4.
Equus caballus. Forreste Ende af en Underkæbe, begge de to sammenvoxede Grene, uden Tænder.
Rangifer tarandus. Adskilligt af mindst 4.
Capra hircus. Dele af Hoved og Mellemlaand og -fod af mindst 5.
Ovis aries. Mellemlaands- og Mellemlaodsbens af mindst 4. Af

Ged eller Faar findes desuden adskillige Knogler af ialt mindst 13.

Bos taurus. Adskilligt af mindst 5.

Ruingruppe 20 ved Tunuarmit i Tunugdliarfik-Fjord:

Uria arra. Adskillige Knogler af mindst 8.

Canis lagopus. Nedre Ende af et Skinneben.

Ursus maritimus. Et Kloled og 2 andre Taaled.

Erignathus barbatus. Nogle Knogler af mindst 2.

Phoca foetida. Tindingben af 3.

Phoca groenlandica. Mange Knogler af mindst 36.

Cystophora cristata. Knogler af mindst 15, næsten udelukkende af Hoveder.

Equus caballus. Et Rulleben.

Rangifer tarandus. Flere Knogler af mindst 3.

Capra hircus. Adskillige Knogler, vist mindst af 9.

Ovis aries. Et Mellemhaandsben.

Bos taurus. Adskilligt af mindst 8.

Enkelte ubestemmelige Stykker af Hval-Knogler.

Sæl-Knoglerne i stor Overvægt.

Ruingruppe 29 ved Kagsiarsuk i Tunugdliarfik-Fjord:

Uria arra. Stykke af et Nøgleben.

Canis familiaris. En Overarm.

Canis lagopus. En Underkæbegren.

Erignathus barbatus. Nedre Ende af en Overarm, et Laarben.

Phoca groenlandica. Knogler i stor Mængde, mindst 10 højre Underkæber.

Phoca foetida. 2 Tindingben, forskellige, en Overarm.

Cystophora cristata. Adskillige Knogler, mest af Hoveder, blandt andet 8 højre Underkæbegrene.

Rangifer tarandus. Adskilligt af mindst 4.

Capra hircus. Dele af Hoved og Haand af mindst 7. Desuden mange Knogler enten af Ged eller Faar.

Bos taurus. Adskillige Knogler af unge og gamle.

Sæl-Knoglerne overvejende.

Knogler fra «Bolig»:

Phoca groenlandica. Dele af mindst 2.

Cystophora cristata. Stykke af en Overkæbe.

Rangifer tarandus. Dele af mindst 3; blandt andet et Redskab udskaaret af Rensdyr-Tak.

Capra hircus (eller *Ovis aries*). 2 Knoglestykker.

Bos taurus. Knogler af mindst 3.

Et ubestemmeligt Stykke af en Hval-Knogle.

Oxe-Knoglerne langt overvejende over Sæl-Knoglerne.

Ruingruppe 47 ved Igaliko:

Trichechus rosmarus. Stykke af Tindingben.

Erignathus barbatus. Et Tindingben o. s. v.

Phoca vitulina(?). Bageste Ende af et Albueben.
Phoca groenlandica. En Hovedskal og adskillige andre Knogler af allermindst 5.
Cystophora cristata. Tindingben, Overkjæbe, 1ste Led af 1ste Taa.
Rangifer tarandus. Nedre Ende af Underarm, nedre Ende af Skinneben.

Capra hircus. Et Mellemfodsben.

Ovis aries. Et Mellemfodsben. Af Ged eller Faar findes desuden adskillige andre Knogler af ialt mindst 4.

Bos taurus. Flere Knogler af mindst 2.

Sæl-Knoglerne overvejende.

Knogler fra «Bolg»:

Phoca groenlandica. *Naviculare*. Flere andre Sæl-Knogle-Stumper.

Bos taurus. 2 Kindtænder, et Lægben.

Ruingruppe 66 ved Kagsiarsuk i Igaliko-Fjord:

Uria arra. Et Ravnenæbsben, et Nøgleben, et Albueben, øvre Ende af et Skinneben.

Fratercula arctica. Øvre Ende af et Albueben.

Trichechus rosmarus. En Underkjæbegren.

Erignathus barbatus. En Underkjæbe.

Phoca vitulina. Tindingben af 2.

Phoca groenlandica. Adskilligt af mindst 6.

Cystophora cristata. Dele af mindst 4, næsten kun af Hoveder.

Rangifer tarandus. Flere Knogler af mindst 3.

Capra hircus. Knogler af mindst 8.

Ovis aries. Mellemhaand, Mellemfod og Hornstjler af mindst 3.

Bos taurus. Mange Knogler af mindst 9.

Flere ubestemmelige Stykker af store Hval-Knogler.

(Et lille Stykke af en Overkjæbe af Menneske.)

Knogler af Ged og Oxe omtrent lige saa talrige som Sæl-Knoglerne.